

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

დოლარი

დოლარი (ინგლ. dollar)

წარმოიშვა სიტყვა „ტალერისაგან“, რ-იც ეწოდებოდა შუა საუკუნეების გერმანიაში (1519 წ.) გამოშვებულ მონეტას. შემდგომ ეს დასახელება მიიღო ვერცხლის მონეტებმა ევროპაში. თავდაპირველად ამ ტიპის ყველაზე გავრცელებული მონეტა იყო პესო, რ-საც ჭრიდნენ ესპანეთის ამერიკულ კოლონიებში. პესოს ხშირად უწოდებდნენ „ესპანურ დოლარს“.

ევროპაში ვერცხლის ტალერის მონეტები მიმოიქცეოდა ყოველდღიურ ვაჭრობაში, ხოლო ოქროს ფულს ინახავდნენ მხოლოდ მსხვილი სავაჭრო გარიგებებისათვის. არსებობს მრავალი ვერსია დ-ის ნიშნის წარმოშობასთან დაკავშირებით. ერთ-ერთი ვერსიით ამ სიმბოლოს წარმოშობა უკავშირდება პესოს. ეს ნიშანი პირველად გამოყენებულ იქნა 1732 წ. ფულის ერთეულის გასაფორმებლად. იგი პირველად გამოჩნდა ესპანურ პესოზე, რ-იც მოიჭრა მეხიკოში და მიმოიქცეოდა ესპანეთის ჩრდილოამერიკულ კოლონიებში.

აშშ-ის კონგრესმა 1786 წ. ოფიციალური ვალუტის მიმოქცევაში შემოღებისას გადაწყვიტა დაეტოვებინა კარგად ცნობილი და გავრცელებული დ-ის სიმბოლო. აშშ-ში მიღებულ იქნა ბიმეტალისტური ფულადი სისტემა (ოქროს დ. და ვერცხლის დ.), იგი შენარჩუნებულ იქნა დიდი ხნის მანძილზე და გაუქმდა „ოქროს სტანდარტის შესახებ“ კანონის თანახმად 1900 წ. ამჟამად „დოლარი“ ეწოდება მრავალი ქვეყნის: კანადის, ავსტრალიის, ახალი ზელანდიის, ლიბერიის, ზიმბაბვეს, ბრუნეის, სინგაპურის, ბარბადოსის, გაიანის, ტრინიდადის და ტობაგოს, იამაიკის, დასავლეთ სამოას, ბელიზის, სიანგანის, აგრეთვე ბაჰამის და ბერმუდის კუნძულების და სხვ. ფულად ერთეულს.

1907- 49 წლებში დ. ეწოდებოდა მონეტას ჩინეთში. დ-ში ძირითადად მოიაზრება აშშ-ის დ., რ-იც დღეისათვის მსოფლიოს ერთ-ერთი ძირითადი სარეზერვო ვალუტაა. აშშ-ში 1786 შემოღებული დ. (ვერცხლის დ.) წარმოადგენს აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის (ფსს) სავალო ვალდებულებებს. აშშ-ში სახელმწ. ცენტრ. ბანკის არარსებობის გამო მის ფუნქციას ასრულებს ფსს, რ-იც ექვემდებარება აშშ-ის კონგრესს.

დ-ის ემისიის უფლება აქვს 12 კერძო ბანკს (ფსს-ის წევრებს). აშშ-ის დ. ოფიციალურად გამოიყენება ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში. 1961-იდან გამოშვებული აშშ-ის დ-ის ყველა ბანკნოტი დღემდე წარმოადგენს კანონიერ საგადასახდლო საშუალებას. 1971-იდან მოხსნილია აშშ-ის დ-ის ოქროს რეზერვით უზრუნველყოფა. თავისუფალ მიმოქცევაშია 1-, 2-, 5-, 10-, 20-, 50-, 100-დოლარიანი ბანკნოტები და 1, 5, 10, 25, 50 ცენტისა და 1 დ-ის ნომინალის მონეტები.

500, 1000, 5000, 10 000 და 100000 ნომინალის ბანკნოტების ბეჭდვა, რ-ებიც გამოიყენებოდა ფსს-ის, აშშ-ის ხაზინის და ბანკთაშორის ანგარიშსწორებებში, შეწყვეტილია 1936- იდან და 1969-იდან ამოღებულია ბრუნვიდან ელექტრონული საგადასახდლო ანგარიშსწორებების შემოღების გამო. აშშ-ის დ-ის ბანკნოტების საბაზო დიზაინი დამტკიცდა 1928. ბანკნოტებზე გამოსახულია აშშ-ის სახელმწიფო მოღვაწეთა პორტრეტები: 1- დ-იანზე – აშშ-ის პირველი პრეზიდენტი ჯორჯ ვაშინგტონი; 2- დ-იანზე – მე-3 პრეზიდენტი თომას ჯეფერსონი; 5- დიანზე – მე-16 პრეზიდენტი აბრამ ლინკოლნი; 10- დ-იანზე – პირველი ფინანსთა მინისტრი ალექსანდრე ჰამილტონი; 20- დ-იანზე – მე-7 პრეზიდენტი ენდრუ ჯექსონი; 50- დ-იანზე – მე-18 პრეზიდენტი ულის გრანტი, 100- დ-იანზე – მეცნიერი, პუბლიცისტი და დიპლომატი ბენჯამინ ფრანკლინი. დ-ის კუპიურების მეორე მხარეს გამოსახულია აშშ-ის ისტორიის ამსახველი ილუსტრაციები.

აშშ-ის დ. მწვანე ფერისაა, იგი დაცულია გაყალბებისაგან. მის დასაბეჭდ ქაღალდს უშვებს მხოლოდ ერთი კომპანია, რ-საც აკრძალული აქვს მისი გაყიდვა, გარდა აშშ-ის ფსსისა. საღებავის ფორმულა გასაიდუმლოებულია. დ. მზადდება ორ ფაბრიკაში, რ-ებიც განლაგებულია დედაქალაქ ვაშინგტონში და ტეხასის შტატის ქ. ფორტვარტში. ყოველდღიურად დ-ის დასამზადებლად იხარჯება 18 ტ საღებავი. ნომინალის მიუხედავად, დ-ის თითოეული ბანკნოტის მასაა 1 გ , მის დასამზადებლად გამოიყენება სელის, ბამბისა და სინთეზური ბოჭკოს ძაფი, რის გამოც არ ყვითლდება. დ-ის დახვევისათვის საჭიროა ბანკნოტის 4 ათასჯერ გადალუნვა.

1-დ-იანი ბანკნოტის გამოყენების ვადაა დაახლოებით 22 თვე, 100-დ-იანის – 60 თვე. დადგინდა, რომ 1792 წ. აშშ-ში ერთი უნცია ოქროს ფასი უტოლდებოდა 19,3 დ-ს, 1834 წ. – 20,67 დ-ს. შემდგომში ოქროს დეფიციტის გამო დ-ის კურსი ეცემოდა. პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ მისი დევალვაცია გაღრმავდა. 1934 წ. 1 უნცია ოქრო ღირდა 35 დ. 1944 წ. ბრეტონვუდის შეთანხმებით შემოღებულ იქნა ოქროდევზიური სტანდარტი, რ-

იც ეფუძნებოდა ოქროს და ორ ვალუტას – აშშ-ის დ-ს და დიდი ბრიტანეთის სტერლინგს, რითაც დამთავრდა ოქროს სტანდარტის მონოპოლია. 1976 შეიქმნა იამაიკის სავალუტო სისტემა და ოფიციალურად გაუქმდა დ-ის მიბმა ოქროსთან. დ. გახდა მსოფლიოს სარეზერვო ვალუტა. ევროს შემოღებამდე მსოფლიოს ქვეყნების სარეზერვო ვალუტის დაახლოებით 50% დ-ზე მოდიოდა.

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს ეროვნული ვალუტის – ლარის კურსის ფორმირება ხდება აშშ დ-თან მიმართებით. დ. წარმოადგენს საქართველოს ერთ-ერთ მთავარ სახელმწ. სარეზერვო ვალუტას, რ-იც ეროვნ. ბანკის მიერ გროვდება და ინახება საერთაშ. ანგარიშსწორებისათვის. საქართველოს სახელმწ. სარეზერვო ვალუტის მოცულობაში დ-ის წილი განისაზღვრება 55,1 %-ით. 2011 წელს 1 აშშ-ის დ-ის კურსი ლართან მიმართებით მერყეობდა 1,64–1,81- ის ფარგლებში.

ი. მესხია
